

TARİH VE HATIRAT

KÂMURAN GÜRÜN

Tarih, yaşanan günlerle ilgisi bulunmayan, geçmiş, gerilerde kalmış ve çoğu nüfuz edilmesi imkânsız gibi görünen bir sisle örtülü yılların ve asırların üzerine eğilen bir araştırma dalıdır. Bu araştırmanın ilmi hüviyet kazanması ve tarihin bir sosyal ilim dalı olarak kabul edilmesi, araştırmada kullanılan metot ve tekniğin gelişmesi sayesinde mümkün olmuştur.

Çok da eski olmayan dönemlerde tarih, bir vekayiname olmaktan ileri gitmeyen, çok kere tek taraflı subjektif tespitlerden ibaret bir çalışma idi. Tespit edilerek sayfalara geçirilmiş hususlar, zaman zaman çarpıtılmış, hoşagidenler mübalâğa edilmiş, hoşagitmeyenler ihmal edilmiş bir olaylar manzumesinden ibaret kalıyordu. Ne bu olayların ortaya çıkış sebepleri, ne bunların başka olaylarla mevcut irtibatı, ne de vücud verdikleri yeni gelişmeler üzerinde duruluyordu. Tarihin gerçek yapıcısı olan insan unsuru ise tamamen bir kenara bırakılıyordu.

Türkiye'deki tarih çalışmalarının ilmi bir görünüme girmesinin, prensip itibariyle, Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasıyla başladığını söylemek her halde yanlış bir müşahade ve daha önceki bazı istisnai çalışmaları ve tarihçileri küçümseme olarak telâkki edilmeyecektir.

Ayrıca Türk milletini, kendi tarihini, kontrol ve tenkidini yapabilmek imkânı da olmadan, sadece bazı yabancı tarihçilerin eserlerinden veya bunların tercümelerinden takip edebilmekten kurtarmak şerefının de Türk Tarih Kurumu'na ait olduğu inkâr edilemez bir vakiadır.

Esasen Büyük Atatürk'ün bu müessesenin kurulmasını gerekli görmesinin ve kurulduktan sonra da çalışmalarıyla bizzat ilgilenmesinin yegâne sebebi de budur.

İşte böylesine hayati bir gayeyi gerçekleştirmek maksadıyla kurulan TTK 65. hizmet yılını idrak etmektedir. 65 yıl süresince nelerin yapılmış olduğunu anlatmak ve bunları değerlendirmeye çalışmak şüphesiz bize düşmez. Biz tamamen başka bir konu üzerinde duracağız.

Dünyanın doğuşu, geçirdiği jeolojik safhalar tabiatın, buna karşılık dünya üzerinde, asırlar boyu beşeriyetin yaşadığı macera sadece insanın eseridir. Bu maceranın incelenmesi tarihin görevi olduğuna göre, tarihin yapıcısının insan olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu sebeble de, tarih ilminin üstüne bina edildiği ve hiçbir şekilde ihmal edilemeyecek tek unsur insan olmaktadır.

Bir ülkenin gerek iç, gerek dış politikasında yetki sahibi olanlar, görev ve rol alanlar, içinde bulunduğumuz çağda bir hayli kalabalıktır. Bundan çok değil, iki asır öncesine kadar, görünüşte karar yetkisi tek bir kişiye, imparator, kral veya unvanı ne olursa olsun, devletin yahut topluluğun başında bulunan kişiye aitti. Bununla beraber o dönemlerde bile, devlet yönetiminde görevleri olan ve hatta, din adamları veya kadınlar gibi böyle bir görevleri bile bulunmayan bazı kişilerin, tek karar sahibinin üzerinde tesir imkânları vardı.

Bunun neticesi olarak, o dönemler tarihini tetkik ederken ve özellikle yazarken, bu adetleri kısıtlı olan etkili kişileri ve onların düşüncelerini bilmekte büyük yarar vardır. Tek kişilik hâkimiyet dönemi sona erdikten sonra, konu tabii hem zorlaşmış, hem de büsbütün önem kazanmıştır.

Ne kastedtiğimizi birkaç misalle açıklayalım. Fransız tarihinde bir Saint Barthélémy faciası vardır. Katolik Kilisesi'ndeki bölünme üzerine, Protestan akidesini benimseyenlerin liderlerinin hemen hepsinin Paris'te olmalarından istifade ile, Kral IX. Charles'ın verdiği talimat üzerine, 23 Ağustos 1572 gecesi, bu liderlerin çoğu ve tabii bu arada Protestanlık'ı kabullenmiş pek çok insan bir katliama kurban gitmişlerdir. Bu olay din savaşlarının yeniden başlamasına yol açmıştır.

IX. Charles'ın böyle bir katliam emrini verecek karakterde olmadığı tarihen sabittir. Şu sebeple de, kralın annesi Catherine de Medicis'nin, hasta ve ölümü beklenen Kral'dan sonra tahtın Duc ve Guise'in elinde kalmaması için çevirdiği entrikalar bilinmezse bu emrin nasıl verildiğini anlamak mümkün olamaz.

Daha yakın dönemlere ait bir başka misal Ems telgrafıdır. Prusya Kralı I. Wilhelm'in Fransa ile bir savaşı istemediği, buna karşılık Şansölye Bismarck'ın, Alman Birliği'nin Fransa ile bir harp yapıp kazanılmadan gerçekleşmeyeceğine inandığı, ama kralı ikna edemediği, tarihin bildiği bir olaydır.

Eğer Bismarck'ın hatıratı olmasa, Fransa İmparatoru III. Napoléon'un Prusya'ya harp ilân ederek bu imkânı Almanlara sağladığını zannedebiliriz. Halbuki Fransız imparatorunu böyle bir karar almaya sevkeden olay Prusya kralının Fransız sefiri ile yaptığı bir görüşmeyi Bismarck'a bildirdiği telgraf üzerinde, Bismarck'ın Fransa'yı tahkir görmüş durumda bırakacak şekilde yaptığı değişikliklerle bunu basına açıklıyıştır.

Bir misal de günümüzden verelim.

II. Cihan Harbi'nden sonra, Fransa'nın Alman işgalinden kurtuluşunu sağlayan ABD ve İngiltere'ye bir şükran hissiyle büsbütün bağlanması gerekirken, tam aksine bu devletlerle arasının açılışının ve meselâ NATO'nun askerî kanadından çekilişinin, İngiltere'nin Ortak Pazar'a katılmasına zorluk çıkarışının sebeplerini anlamak kolay değildir. Ama General de Gaulle'ün hatıratı okunacak olursa, daha birinci cildin ilk satırlarında yer alan "Hayatım boyunca, Fransa hakkında belirli bir düşüncem oldu. Mantığım kadar, hislerimden de ilham alan bir düşünce. (..) Bana göre ihtisamı olmayan bir Fransa, Fransa olamazdı" cümleleri olayın derinliğinde yatan sebebi bulup anlamaya imkân verir.

De Gaulle, harp süresince Roosevelt ile Churchill'den gördüğü muameleyi mecburen hazmetmiş, ama unutamamış, savaş sonrasında da Fransa'yı ikinci sınıf bir devlet rolünde görmelerini kabul edememiştir.

Son bir örnek de Türkiye'den verelim.

II. Dünya Harbi başlarken Türkiye'nin tarafsız kalmasını isteyen ve hatta İngiltere ve Fransa ile yapılan Üçlü Anlaşma sebebiyle Türkiye'yi tehdide kadar giden Rusya, kendisi savaşa dahil olunca, Türkiye'nin de Müttefikler yanında savaşa girmesini ister olmuştu. Bu, vesikaları bulunan ve tarihin açıkça tespit ettiği bir olaydır. Ancak, eğer Churchill'in hatıratı olmasa, 16 Aralık 1941 günü Stalin ile Eden arasındaki görüşmede, Stalin'in, savaşa hemen girmesi halinde, "Türkiye Ege'de, Yunanistan için önemli adalarda onun lehine muhtemel ayarlamalardan sonra 12 Adaları almalıdır. Türkiye, Bulgaristan'dan ve mümkünse Kuzey Suriye'den bazı kısımları da almalıdır" demiş olduğunu, en azından resmî arşivlerin açıklanma süresi 30 yıl geçmeden ve hatta bu arşivleri gidip araştırmayı merak eden çıkmazsa bugün bile öğrenmemiş olacaktık.

Bu verdiğimiz misaller, tarihin yönlendirilmesinde insanların oynadıkları rolün ehemmiyetini ve böyle bir imkâna sahip kişilerin davranış ve düşüncelerinin bilinmesinin, tarihî olayların en gerçek şekilde tespiti açısından önemini açıkça ortaya koymaktadır. Araştırma yapan tarihçinin en büyük yardımcısı, resmi arşivler dışında sadece yazılmış hatıratır.

Şüphesiz iki asır öncesine kıyasla bugün devlet politikaları üzerinde etkili kişilerin adedi çok artmıştır. Aynı olayı değişik kişiler, değişik şekilde nakledebilirler. Meselâ, Sovyet Rusya ile 16 Mart 1921 tarihli Moskova Andlaşması'nın müzakerelerine katılan Türk heyetinin üç üyesi, Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Rıza Nur Bey ve Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk), yaşadıkları olayları farklı şekillerde yazmışlardır. Bu sebeple bu üç üyeden sadece birisinin hatıratını okumak, olayı tam objektif şekilde tespit için yeterli olamaz. Üç hatırat arasındaki uyumsuzlukları telif ve gerçeği tespit artuk tarihçinin görevidir.

Türkiye'de hatırat yazmak hâlâ alışılmamış bir tutumdur. Yaşadıkları dönemle ilgili olarak bize aktarabilecekleri pek çok bilgi bulunan devlet adamlarımızın büyük çoğunluğu, bu bildiklerini, artuk kimsenin öğrenebilmesine imkân bırakmayacak şekilde, beraberlerinde alıp götürmüşlerdir. Bu cidden üzülecek bir tutumdur.

Çok defa kendilerine sorulduktaki, hatırat yazarak kendilerine veya başkalarına sıkıntı yaratmak istemediklerini söylerler. Ama milletlerin, o gün değilse bile, ileriki tarihlerde, yaşamış oldukları sıkıntıları bilmek hakkı vardır. Kaldı ki halen yaşadığımız küçülmüş ve haber alma imkânları son derece gelişmiş dünyada, bir devlette üzerinde konuşulmayan konular, bir diğeri tarafından öğrenilerek kayıtlara geçirilmektedir. Bu sebepler, hatırat yazmak, sadece, bir ölçüde medeni cesaret noksanını ortaya koymakla kalmayıp, milletlerin kendi ülkelerinde cereyan etmiş olayları başka ülkeler vesikalarından öğrenmelerine yol açmaktadır ki, bu da başlı başına hatıratını yazabilecek durumda olup da, yukarıki bahanenin gerisine sığınan kişinin kendi milletine karşı işlediği bir tür haksızlık olmaktadır.

Hatırat yazmak ayrıca genç yaşlarda edinilebilecek bir alışkanlıktır. Belirli mesul bir mevkiye gelinceye kadar, yaşadığı günlerle ilgili olarak bir köşeye hiçbir kayıt düşmemiş bir kişinin, ileri yaşlarda ve hele zaman kısıtlılığını hissettiği dönemlerde hatırat yazmaya kalkması çok zordur. Yalnız hafıza kuvvetine dayanan bir hatıratın ise, ne inandırıcı bir yönü, ne de vesika gibi

kabul edilebilecek niteliği olur. Bu sebeple, daha orta eğitim çağlarından itibaren gençlere, hatırat yazmak ve belge biriktirmek alışkanlığının aşılmasında çok büyük yarar olduğu inkâr edilemez.

Türkiye'de, devlet arşivlerinin de, teknik açıdan, tarihî tetkikleri kolaylaştırıcı bir düzeye erişemediği maateessüf bir vakta olduğu için, ortada güvenilir hatırat da bulunmayınca Türk tarihçilerinin araştırmalarında karşılaştıkları en büyük zorluk kaynak eksikliği olmaktadır.

Türk Tarih Kurumu'na bu vadede bir görev düşebilir mi, düşerse bu görev ne olur sorusu üzerinden uzun süre düşündük.

Başlangıçta da belirttiğimiz şekilde, tarih günümüzün olayları ile ilgilenmez ve dolayısıyla TTK'nın günlük olayları takibi istenemez. Ama yarın, bugünlerin tarihi üzerinde çalışacak olanlara gerekli kaynakları hazırlamanın da, TTK tarafından üstlenebilecek bir görev olabileceği akla gelmektedir.

Kurumun bu vadede iki yoldan bir hizmet verebileceğini düşünüyoruz. Bunlardan biri, lise sınıflarından itibaren tarih öğretmenlerinin, derslerinde hatıratın önemi üzerinde durmaları ve gençleri bu vadede teşvik etmeleri için bazı teşebbüsler yapılabileceğidir.

İkinci yol, belirli makamları işgal edip de hatıratını yazmış olanların kitaplarının, eğer bunlar sadece eğlenceli anekdotlardan ibaret olmayıp, vesika niteliğinde bilgiler de ihtiva ediyorsa, basılmalarına kolaylık sağlanmasıdır.

Bazı kişiler, kendilerine has sebeplerle hatıratının ölümünden sonra basılmasını isteyerek manüskriptleri mirasçılara bırakmaktadırlar. Bunlar çok kere, kişinin ölümünden sonra yok olup gitmektedir. TTK, belki bu konuda da, bu tür manüskriptlerin kendisine tevdi yönünde faaliyette bulunabilir.

Tabii Kurum içinde toplanacak hatıratın, sadece yazarının ismi üzerinden değil, ihtiva ettiği bahisler bakımından da, çok taraflı referanslarla kataloge edilmesi, belirli bir konu üzerinde araştırma yapanın, o konudaki mevcut bütün hatıratı bulabilmelerine ayrıca yardımcı olur.

Türk Tarih Kurumu'nun 65. yılı kutlanırken, bu Kurumun bir üyesi olarak uzun süredir düşündüğümüz bazı hususları, bu şekilde diğer üyelerle ve okuyucularımızla paylaşmak istedik.

